

Perstekst

Congoville. Hedendaagse kunstenaars bewandelen koloniale sporen

29 mei – 3 oktober 2021

Op de plek waar in 1920 de Koloniale Hogeschool werd opgericht, bevinden zich vandaag zowel het Middelheimmuseum als de Universiteit Antwerpen. Iets meer dan honderd jaar later vormt dit de aanleiding voor het Middelheimmuseum om de sporen van de koloniale geschiedenis van de site te onderzoeken en leesbaar te maken. Het doet dit door nieuw historisch onderzoek samen te brengen met hedendaagse kunstperceptieven.

Gastcurator Sandrine Colard hanteert Congoville als een verzamelnaam voor fysieke en mentale sporen uit het koloniaal verleden in België. Deze sporen zijn vaak in het volle zicht verborgen, en werken bewust of onbewust nog door in de samenleving van vandaag. De bredere Middelheimsite speelde een centrale rol in de koloniale organisatie en opleiding in België en maakt dus ook deel uit van deze onzichtbare stad. In dit project gaat het over een schoolgebouw, een park, imperialistische mythes, maar ook over ervaringen van mensen van Afrikaanse herkomst in België. Vijftien internationale kunstenaars bewonen deze imaginaire stad Congoville waarin ze de bezoeker rondleiden over de Middelheim-site. Ze wandelen als ‘zwarte flaneurs’ door heden en verleden en gidsen ons in een zoektocht om opnieuw een open en gedeelde publieke ruimte te verbeelden. Ze brengen vanuit hun artistieke praktijk andere, nieuwe perspectieven op een historisch verhaal van kolonialisme dat vaak nog te eenduidig verteld wordt. Samen met Leuven University Press publiceert Middelheimmuseum een omvangrijke tentoonstellingscatalogus waarin naast interviews met de kunstenaars ook een veelvoud aan auteurs, academici en experts in- en uitzoomen op het project.

Curator: Sandrine Colard (BE/US)

Kunstenaars: Sammy Baloji (BE/DRC), Bodys Isek Kingelez (DRC), Maurice Mbikayi (DRC), Jean Katambayi (DRC), KinAct Collective (RDC/FR/NL/BE), Simone Leigh (US), Hank Willis Thomas (US), Zahia Rahmani (ALG), Ibrahim Mahama (GH), Ângela Ferreira (PT/MOZ), Kapwani Kiwanga (CAN), Sven Augustijnen (BE), Pascale Marthine Tayou (CAM/BE), Elisabetta Benassi (IT), Pélagie Gbaguidi (BEN).

“De kunstenaars maken de sporen van het koloniale verleden, verweven met die van de Middelheimsite, niet alleen zichtbaar. Ze laden de site bovendien op met nieuwe betekenissen en nieuwe mogelijkheden.”

(Nabilla Ait Daoud, Schepen voor cultuur stad Antwerpen, 2020)

15 kunstenaars op een dekoloniale wandeling

Met Congoville presenteert het Middelheimmuseum een grote buiten- en binnentoonstelling met 30 kunstwerken, waarvan 12 nieuwe creaties en 18 bruiklenen uit internationale collecties. Sommige werken hebben de wereld rondgereisd en worden voor het eerst getoond in België. Alle kunstenaars die deelnemen aan Congoville zijn Afrikaans of van Afrikaanse afkomst, of hebben in de loop der jaren een langdurige praktijk en kennis uit eerste hand ontwikkeld over de postkoloniale geschiedenis van Congo en België.

“Het Middelheimmuseum, als gratis kunstpark, heeft het democratische potentieel om een divers publiek uit te nodigen om de koloniale en postkoloniale geschiedenis te bekijken door de ogen van de zwarte flâneurs van de wereld, en om Congoville te transformeren van een creatie van koloniale uitbuiting, naar een kaart voor een toekomstige postkoloniale utopie.”
(Sandrine Colard, curator Congoville, 2020)

De kunstenaars werden uitgenodigd om te reflecteren op het koloniale verleden van België door het prisma van de Middelheimsite en zijn zichtbare en onzichtbare koloniale sporen. Al deze sporen samen definiëren ‘Congoville’. De kunstenaars treden op als flâneurs en parkbewoners waarbij sommigen in de diepte de koloniale sporen van Middelheim onderzoeken en anderen in de breedte verbindingen maken met bredere thema’s.

De projecten van Pélagie Gbaguidi of Ibrahim Mahama gaan **specifiek in op de gedeelde geschiedenis van de Koloniale Hogeschool** ‘Middelheim’ (het museum en de school hebben dezelfde naam). Blikvanger van de tentoonstelling is ongetwijfeld het monumentale nieuwe gevelwerk van Mahama, dat deels (de geschiedenis van) de Koloniale Hogeschool beslaat. Ook het werk van andere internationaal bekende kunstenaars zoals Ângela Ferreira en Kapwani Kiwanga's is geïnspireerd op koloniale architectuur en heeft een grote impact, zowel visueel als conceptueel, op de Middelheimsite. De uitbundige speelse rijkdom van de materialen die specifiek de Congolese kunstenaars van Congoville gebruiken is op zijn minst opmerkelijk te noemen. Van kostbaar en kleurrijk karton (Kingelez), sanseveria's en patroonhulzen (Sammy Baloji), gebruikte computerelementen (KinAct Colective, Maurice Mbikayi) tot koperdraad en elektriciteit (Jean Katambayi). De tactiliteit van het werk leidt ons naar een gedeelde geschiedenis, te vaak verteld vanuit slechts één perspectief.

Veel werken omarmen **een veelheid aan verhalen** en sluiten op verschillende manieren aan op de geschiedenis en op elkaar: bijv. de relatie tot de onafhankelijkheid van de Belgische gekoloniseerde gebieden en de erfenis ervan vandaag in het werk van Kapwani Kiwanga, Ângela Ferreira en Sven Augustijnen. Ook onderwerpen die voorbij het Belgische koloniale verleden zoals emancipatie of vrijheid ‘at large’ komen aan bod in het werk van Pascale Marthine Tayou, Zahia Rahmani,...

De kunstenaars gaan verder dan het enkel bevragen van koloniale sporen en sommige werken spelen in op de mogelijkheid om een nieuwe gedeelde en gemeenschappelijke publieke ruimte te verbeelden (Sammy Baloji, Hank Willis Thomas, Simone Leigh, Elisabetta Benassi).

Alle kunstwerken trachten de rol van het kunspark als voormalig oefenterrein voor koloniale studenten om te keren en de bezoeker mee te nemen op een tijdelijke en dekoloniale wandeling geleid door de blik van Congolese, Zuid-Afrikaanse, Nigeriaanse en Afrikaans-Amerikaanse kunstenaars, onder andere. Congoville nodigt kunstenaars uit om het Middelheim-terrein opnieuw vorm te geven als een vernieuwde historische en publieke ruimte.

Herstel en het herdenken van koloniale erfenissen

Met Congoville treedt het Middelheimmuseum expliciet buiten zijn strikte, geografische grenzen en gaat het openlijk om met een verleden dat, nu meer dan ooit, breder gedeeld en kritisch bekeken moet worden. Een historisch bewustzijn is cruciaal voor een eigentijdse, diverse stad waar meer dan 50% van de inwoners een allochtone achtergrond heeft. Deze tentoonstelling past in een bredere ontwikkeling van het museum naar een grotere meerstemmigheid en meer inclusie. Het museum het streeft ernaar een open, meerstemmige plek te zijn, met een heldere stellingname tav discriminatie, exclusie en racisme. We willen een plek zijn waar alle bewoners van de stad, bezoekers, kunstenaars en collega's zich welkom en thuis voelen, waar zij deel uitmaken van de organisatie en van wat we doen. Deze tentoonstelling is een eerste stap om zichtbaar te maken waar we ons bevinden in een landschap vol koloniale sporen, en om na te denken over onze relatie met deze stad en haar geschiedenis. Op die manier wordt Congoville zelf een meerstemmig archief waarop we zullen blijven reflecteren en blijven ontsluiten voor de komende generaties.

Middelheim en de Koloniale Hogeschool

In de volksmond dekt de naam 'Middelheim' vele ladingen: het is een historisch park, een openluchtmuseum, een universiteitscampus, een ziekenhuis, een jazz festival. Voor al deze entiteiten lijkt hun koloniale verleden in de vergetelheid te zijn geraakt. Dit geheugenverlies maakt deel uit van een groter Belgisch (en Europees) atavisme dat de koloniale geschiedenis, de pijnlijke gevolgen en de impact ervan niet erkent. Om het stille koloniale karakter van het museum ten gronde te vatten namen we met Congoville specifiek het ongemakkelijke nabuurschap tussen Middelheimmuseum en voormalige Koloniale Hogeschool als startpunt om het ruimere begrip 'Middelheim' en haar beladen geschiedenis te bevragen. Wat is precies de koloniale geschiedenis van Middelheim? Voor wie is het zichtbaar? Hoe het te begrijpen? Wat moet je ermee doen?

Sandrine Colard en Congoville

Onafhankelijk historicus Bas De Roo voerde op uitnodiging van het Middelheimmuseum het eerste historisch onderzoek naar de voormalige Koloniale Hogeschool. Het instituut was nog actief op het moment dat het museum opgericht werd, maar leidde een sluimerend bestaan na de onafhankelijkheid van Congo in 1960. De school moest zorgen voor de opleiding van de administratieve "elite" die naar Belgisch Congo zou uitgestuurd worden. Het onderzoek van de Roo ontwikkelde zich in handen van Belgisch-Congolese kunsthistorica Sandrine Colard tot het concept van Congoville en een tentoonstellingsproject. Met een expertise in koloniale en postkoloniale beeldcultuur onderzoekt Colard expliciet de elementen die de huidige visie op Congo, Afrikaanse mensen en mensen uit Afrikaanse diaspora in België vormgeven. Congoville is, volgens Colard, een alomtegenwoordige maar ongeziene stad waarvan de gevolgen ons nog dagelijks treffen als een schaduw die ongelijkheid zaait. Congoville is een half verzonken metropolis verspreid over heel België, maar deze specifieke tentoonstelling is opgevat als een site-responsief project vanuit een Antwerps perspectief. Colard nodigde kunstenaars uit om een aantal paden door het park uit te stippelen die het museum verbinden met de voormalige Koloniale Hogeschool.

Antwerpen en de flâneur

Lange tijd was Antwerpen als havenstad de Belgische poort naar Congo. Schepen vertrokken hier met imperialistische overtuigingen, kolonisten en wapens. De kolonialen brandmerkten de Centraal Afrikaanse gebieden die ze veroverden, door hen een nieuwe naam te geven. Overzee verheerlijkten namen zoals Leopoldville, Stanleyville ... de veroveraars die deze steden ingenomen hadden, het waren de uitlopers van de metropool. Tegelijkertijd groeide een naamloze voedingsbodem, geprikkeld door de vergaarde weelde en de geschiedenis die zich in Congo aan het ontvouwen was. In België voedde deze economische *boom* de bouwambities van koning Leopold II, wat resulteerde in een 'modernisering van steden' met stadsuitbreiding en herinrichting van steden als Oostende en Brussel. In Antwerpen vond de oprichting van het Middelheim als openbaar park in 1910 plaats, 'slechts' 2 jaar nadat België officieel een imperialistische natie werd. Als groene uitbreiding van de Antwerps stadskern is het Middelheimpark representatief voor de geboorteplaats van de Westerse stadsflâneur die de moderne stad in bezit nam. De emblematische flâneur was een kritische en esthetische toeschouwer, maar ook een deelnemer aan de stedelijke en imperialistische cultuur, die tijdens zijn wandelingen het nieuwe decor dat hem werd aangeboden, consumeerde. Historisch ingenomen door een blank en mannelijk perspectief, nodigde Sandrine Colard de kunstenaars van Congoville uit om de houding van zwarte flâneurs aan te nemen, waarbij ze hun blik richtten op de hedendaagse openbare ruimte van Antwerpen en het Middelheimpark, en de historische sporen die erin zijn ingebed.